

- ESSAY -

De prijs van onbetaalde arbeid

Alles heeft een prijs, wordt wel gezegd. Daarmee wordt bedoeld dat je niet moet verwachten dat je iets voor niets krijgt. Maar wat is de prijs van onbetaalde arbeid? En hebben we wel een idee hoeveel onbetaald werk er gedaan wordt in Nederland? En wat onbetaalde arbeid bijdraagt aan de samenleving? Onbetaalde arbeid is onzichtbaar en wordt niet meegeteld in ons economische systeem en het Bruto Nationaal Product. Dit is misleidend, want daardoor lijkt het alsof het niet schaars is en dat er oneindig een beroep op gedaan kan worden.

TEKST BRIGITTA SCHEEPSMA EN JAN ATZE NICOLAI | BEELD MARCHJE ANDRINGA (FRIESCH DAGBLAD)

Nederland is kampioen vrijwilligerswerk. Economisch tellen mensen die vrijwilligerswerk doen niet mee, alleen betaald werk geeft status. Sterker nog, in ons huidige systeem wordt alleen een betaalde baan als werk gezien.

Ook al doe je precies hetzelfde onbetaald; het telt niet mee. Dit klopt niet en is niet eerlijk. Willekeur en ongelijkheid beheersen het denken en de praktijk van alle arbeid; betaald én onbetaald. Dat kan en moet anders.

Onbetaalde arbeid – vrijwilligerswerk en mantelzorg – speelt een cruciale rol in onze economie. Cijfers van De Nederlandse Bank tonen aan dat Nederland 5,5 miljoen vrijwilligers kent die samen goed zijn voor 560.000 voltijd banen. De economische waarde daarvan ligt afhankelijk van het uurloon, tussen de 5 en 20 miljard

euro. Zonder de 3,5 miljoen mantelzorgers zouden de kosten van de zorg met 4 tot 7 miljard euro stijgen (*Vrijwilligerswerk vele miljarden waard*, DNB Magazine, december 2010).

In januari 2015 is een omvangrijke stelselwijziging ingezet: de zogeheten ‘decentralisaties’ van zorg, werk en jeugdhulp. Gemeenten nemen de verantwoordelijkheid voor deze taken over van de Rijksoverheid of Provincie. Tegelijkertijd is de Participatiewet ingevoerd. De overheid geeft aan dat deze wet ervoor gaat zorgen dat meer mensen, met en zonder beperking, betaald werk vinden bij een gewone werkgever. Het veelgehoorde motto is: Iedereen doet mee!

Maar wij vragen ons af: is dat wel zo? Wij zien dat door de invoering van de Participatiewet betaald werk verschuift naar onbetaald werk. Bijvoorbeeld door de invoering van de verplichte tegenprestatie

**“DE OVERHEID HEEFT
EEN BLINDE VLEK VOOR
DE ONBETAALDE ARBEID
EN VINDT DAT WE IN
NEDERLAND TE LUI ZIJN”**

**“PARTICIPATIELADDER
IS NIET MEER
VAN DEZE TIJD”**

(voor wat hoort wat), trajecten met behoud van uitkering en door de vele ontslagen in de zorg.

De landelijke overheid vindt dat de verzorgingsstaat moet worden afgebouwd en plaats moet maken voor de participatiesamenleving. Ze doet een beroep op mensen om meer voor elkaar te zorgen in een poging tot bezuinigen. Zo moeten betaalde banen in de zorg, die nu door professionele zorgverleners worden vervuld, overgenomen worden door vrijwilligers, burens, vrienden of familie. Betaalde arbeid wordt zomaar vervangen door onbetaalde arbeid. Het is inwisselbaar. Toch vindt diezelfde overheid tegelijkertijd dat mensen in een uitkeringspositie betaald werk moeten zoeken. Dit is tegenstrijdig.

Al in 2004 geeft de econoom Thera Van Osch aan dat met de invoering van de kaderwet maatschappelijke ondersteu-

ning (WMO 2007) de overheid meer zorgarbeid en zorgkosten naar de onbetaalde economie schuift om de kosten te beheersen. Zij vindt dat er geen respect voor de onbetaalde sector is, en dat de werkdruk voor hen steeds groter wordt (zie ook haar essay *Caring economics* in *New Financial Magazine* 18, winter 2016). De overheid heeft een blinde vlek voor de onbetaalde arbeid en vindt dat we in Nederland te lui zijn. Met de invoering van de Participatiewet wordt de verschuiving van betaald werk naar onbetaald werk naar onze mening versterkt. In feite wordt de zorgcrisis afgewenteld op de onbetaalde sector.

Het Sociaal Cultureel Plan Bureau geeft aan dat nu alles er op wijst dat steeds meer hulp uit het sociale netwerk van mensen moet komen, de vraag naar de economische waarde

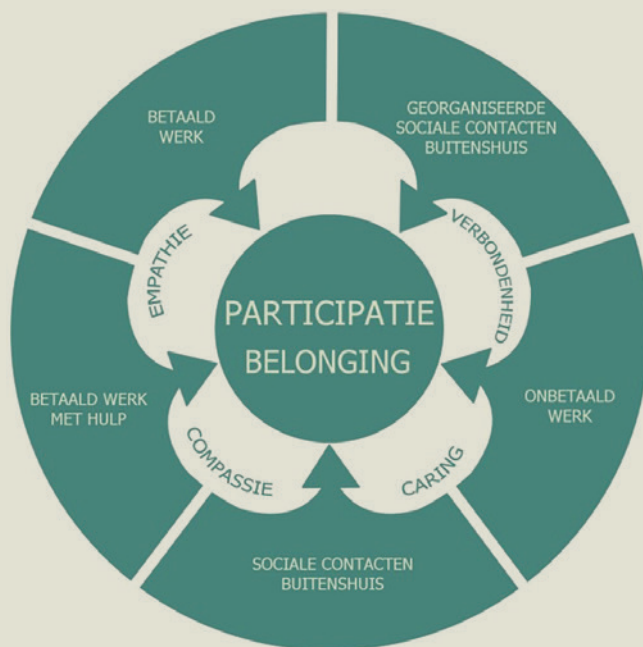
van de mantelzorg steeds urgenter wordt. Recent onderzoek laat zien dat tussen de 50.000 en 100.000 mensen vanwege mantelzorgtaken hun arbeidstijd hebben verminderd.

ANDERE MINDSET

Zonder sociale factor kan de economie niet functioneren. De rationele economie en de zorg die gratis gegeven wordt, vullen elkaar aan en hebben elkaar nodig. Echter. Door de steeds grotere fixatie op betaalde banen wordt de balans tussen sociale en economische aspecten van arbeid verstoord.

Bovendien belanden veel mensen door het verlies van hun baan, maar ook mensen met een arbeidsbeperking in een uitkeringspositie. Zij verliezen zicht op betaald werk en dus op waardering en dat doet iets met je zelfrespect. Betaald werk heeft een hoge sociale status. Het betekent optimaal meedoen in de samenleving en het zorgt voor financiële onafhankelijkheid. En dat is wat wij waarderen in onze samenleving. Dit betekent voor een groeiende groep mensen dat ze aan de kant staan. Ze hebben geen betaald werk en worden met negatieve prikkels richting de arbeidsmarkt geduwd. Dit doet iets met je zelfwaardering. Steeds meer mensen zijn onzeker.

Vraag wildvreemde mensen op een feestje wie ze zijn en negen van de tien zal beginnen over zijn of haar betaalde werk. Niemand begint over huisdieren, politieke voorkeur of zorgtaken. Werk bepaalt onze identiteit. Werk zorgt voor economische zelfstandigheid, voor sociale contacten en voor waardering. ‘Je eigen broek ophouden’, lijkt een doel op zich geworden. Het wel of niet krijgen van betaald werk wordt gezien als je eigen verantwoordelijkheid. Je moet er zelf voor

zorgen dat je *employabel* bent. Zorg ervoor dat je goed opgeleid bent, dat je er goed verzorgd uitziet, dat je een goede brief kunt schrijven en dat je sociaal vaardig bent. Want participeren op de betaalde arbeidsmarkt staat met stip op 1!

Maar participatie is veel meer dan betaald werk. Participatie lijkt een containerbegrip te worden dat te pas en te onpas wordt gebruikt. Het begrip participatie verdient een betere definitie.

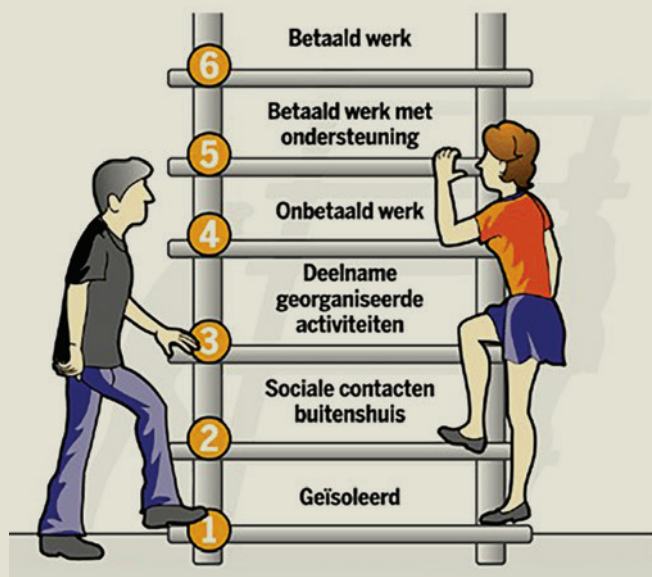
Het is belangrijk je bewust te zijn hoe een groot deel van de samenleving naar werk en participatie kijkt. De VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) heeft een aantal jaren geleden een instrument ontwikkeld voor gemeenten om de mate van participatie (meedoen) te kunnen meten: De zogenaamde Participatieladder. Wat opvalt bij het beeld van de participatieladder is dat de ladder hiërarchisch is.

Iedereen moet zo hoog mogelijk de ladder op, het liefst naar betaald werk. Sociale participatie wordt gezien als een opstap naar betaald werk.

Toch is de ladder oorspronkelijk bedoeld om de mate van participatie te meten. Een andere *mindset* dan de afstand tot de betaalde arbeidsmarkt waarin men gewend was te denken. Helaas is deze andere kijk op participatie in de praktijk weer verworpen tot het meten van de afstand tot de betaalde arbeidsmarkt. Op zich niet verwonderlijk omdat eerder al vastgesteld is dat de *common opinion* is dat arbeidsparticipatie als hoogste vorm van participatie geldt.

Wat verder opvallend is, is dat onderaan de ladder ‘geïsoleerd’ staat, een synoniem voor exclusie. Het zou logisch zijn als bovenaan de Participatieladder inclusie zou staan. Iedereen doet mee. Maar dat staat er niet, bovenaan staat betaald werk.

De zes treden van de participatieladder

Jan Atze Nicolai

“Als een bestuurder ziek wordt of zich verslaapt gaat alles gewoon door. Echter wanneer het sociale netwerk hapert, is er meer aan de hand. Als een oma onverwacht niet op haar kleinkind kan komen passen, omdat vader en moeder moeten werken, is er een probleem. Dankzij de gratis zorg van sommigen kunnen anderen werken en geld krijgen.”

Brigitta Scheepsma

“Er is in mijn ogen niets zo belangrijk als kinderen goed in de samenleving zetten. Toen ik kinderen kreeg en thuis bleef om voor hen te zorgen vroegen mensen mij vaak: ‘wat doe je?’ En als ik dan zei: ‘ik zorg voor mijn kinderen’ vroegen ze: ‘wat doe je nog meer?’ Voor je kinderen zorgen, is schijnbaar niet genoeg. Het rare is dat als ik voor andermans kinderen zou zorgen, in een crèche, naschoolse opvang of in een instelling en ik zou daarvoor betaald krijgen, het helemaal oké zou zijn. Je telt mee als je betaald wordt.”

IEDEREEN DOET AL MEE

Wij vinden dat de Participatieladder niet meer van deze tijd is. Het is de bedoeling dat iedereen meedoet in de samenleving. Het beeld van een hiërarchische ladder staat dit meedoen naar onze overtuiging in de weg en symboliseert ongelijkwaardigheid. Alle onbetaalde arbeid staat op een lager treetje, terwijl onbetaalde arbeid onze samenleving draagt! En dus gelijkwaardig zou moeten zijn. Dankzij al het onbetaalde werk kunnen anderen juist betaald werk doen. Betaald werk bouwt en steunt op alle onbetaalde zorgarbeid. De ladder doet mensen die zorgen geen recht.

Dit is de belangrijkste reden dat wij, van de Stichting voor de zorg-economie, samen met anderen, een nieuw instrument aan het ontwikkelen zijn: het waarderingssysteem.

De vorm van het diagram maakt de intentie van de VNG, anders kijken naar participatie, duidelijk. Betaalde arbeid is niet het enige dat telt. Alle vormen van arbeid en participatie zijn gelijkwaardig en even waardevol en dat wordt in het diagram zichtbaar gemaakt. Geen ladder, maar een ronde tafel. Mensen horen ergens bij. Niet omdat ze dit moeten van een overheid of van anderen, maar omdat het zo is. Vanuit bestaansrecht. Dit vraagt een andere manier van kijken naar werk en vraagt een andere definitie van het begrip verdienen. Wij vinden dat in de huidige economie, waar niet meer voor een ieder die dat wil betaald werk aanwezig is, betaald werk niet meer op een voetstuk kan staan. Herwaardering van vrijwilligerswerk en het bevorderen van zinvolle participatie en integratie in een samenleving zou topprioriteit moeten zijn. Onbetaald werk moet erkend, gewaardeerd en beter herverdeeld worden. Door het beschikbare betaalde werk en zorgtaken eerlijker te verdelen hebben meer mensen kans op betaald werk en is er ook voldoende ruimte om zorgtaken op te pakken.

ZICHTBAAR MAKEN

Onbetaalde arbeid heeft een prijs. We weten alleen niet wat de prijs is. Misschien is het wel onbetaalbaar, van niet in geld uit te drukken waarde. Wanneer gaan we nu eens waarderen wat mensen allemaal al doen voor de samenleving zonder dat ze er geld voor krijgen. Nogmaals: Nederland is kampioen vrijwilligerswerk. Toch wordt nog steeds gepoogd mensen – met name in zogenaamde ‘achterstandswijken’ – te activeren. Dit terwijl in een achterstandswijk de sociale cohesie vaak groot is. Hoe arm ben je als je door veel vrijwilligerswerk en zorg voor de buurt veel voor je medemens en de samenleving betekent? Ben je dan minder waard dan wanneer je een betaalde baan hebt?

Niet activeren, maar zichtbaar maken, erkennen en waarderen! Dat moet de inzet zijn!

Wij moeten het lef hebben om onbetaald werk als harde noodzakelijke economische waarde te benoemen. Hoogste tijd om te werken aan en te experimenteren met waarderingvormen voor alle onbetaalde zorg en werkzaamheden. Dan gaat al dit werk meetellen in ons economisch systeem. We leven al tientallen jaren in een economie die gedomineerd wordt door zorg en diensten en niet meer wordt beheerst door industriële productie. Het zichtbaar maken van de zorg-economie met al haar onbetaalde arbeid is de eerste stap. Alleen door eerst het beeld van de werkelijkheid te veranderen, kun je de werkelijkheid veranderen! ■

Brigitta Scheepsma en Jan Atze Nicolai zijn bestuurders van de Stichting voor de Zorg-economie.

**“ALLEEN DOOR EERST
HET BEELD VAN DE
WERKELIJKHEID TE
VERANDEREN, KUN
JE DE WERKELIJKHEID
VERANDEREN”**